

Předseda ONV Olomouc mezi reformním procesem a tzv. normalizací

ALEŠ ZAPLETAL

Léta 1968–1971 byla v Československu pohnutým dějinným obdobím. Na jedné straně přinesla reformní proces známý jako Pražské jaro, který znamenal pokus o rozsáhlou ekonomickou reformu a obnovu občanských svobod a v mnoha lidech vyvolal naději na celkové zlepšení situace, na uskutečnění snu o „socialismu s lidskou tvářím“. Na straně druhé však byla ve znamení ponižující invaze vojsk Varšavské smlouvy, sovětské okupace země, postupného odstranění většiny výδο- bytků reformního procesu a zejména velké politicko-společenské čistky (tzv. vý- měny stranických legitimací), postihnuvší statisíce lidí. Z hlediska stranicko-stát- ní hierarchie lze říci, že reformní proces i jeho odstranění pochopitelně probíhaly na všech jejích úrovních, na nižších stupních vždy s jistým zpožděním oproti vývoji na vrcholu a v ústředí. Je proto důležité věnovat pozornost jak stranicko- -státnímu vedení, tak místním a regionálním funkcionářům.

Tato studie představuje jednoho z nich, Bohumila Macka, který vy- konával funkci předsedy Okresního národního výboru (ONV) Olomouc v době vstupu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR, resp. až do listo- padu 1969, tedy v přelomovém období snahy o záchranu reformního procesu a následného vítězství jeho odpůrců, které s sebou přineslo zásadní perso- nální změny.¹ Zvláštní důraz je kladen na Mackovo jednání s velením sově- tských okupačních vojsk, jež musel vést jako předseda ONV. Otevřeně je reflektoval na zasedáních pléna Okresního výboru Komunistické strany Československa (OV KSČ), díky čemuž máme k dispozici pozoruhodné svědectví o počátcích rozmístění so- větské vojenské posádky v Olomouci.

Před srpnem 1968

Bohumil Macek se narodil 6. úno- ra 1923 v obci Pohnánek na Tábor- sku. Pocházel z rodiny zemědělských dělníků, vyučil se strojním zámeční- kem a v roce 1941 byl totálně nasazen v Německu. V roce 1944 jej pro sabo- táž zatkl Gestapo a věznilo až do května 1945. Jeho rodiče po skončení druhé světové války začali soukromě hospodařit v jedné z dosídlovaných oblastí Československa. Snad právě díky tomu se Macek dostal na Štern- bersko (v té době tvořilo samostatný okres); jisté to však není. Zde začal pracovat v hodinářském podniku Chronotechna Šternberk a posléze se angažoval v místní politice. Po ukon- čení vojenské prezenční služby v roce

1947 se stal funkcionářem Základní organizace (ZO) KSČ a Revolučního odborového hnutí (ROH). V únoru 1948 vstoupil do Lidových milicí a stal se velitelem jednotky ve svém podni- ku. V milicích se záhy dostal na post náčelníka okresního štábu. Působil rovněž na OV KSČ Šternberk jako předseda revizní komise a jako člen rady Městského národního výboru ve Šternberku. V podniku Chronotech- na pracoval postupně jako nástrojař, mistr a vedoucí výroby. V roce 1949 se stal ředitelem šternberských Komunálních služeb. Z toho lze dovodit, že patřil mezi tzv. dělnické kádry, které se díky své politické angažovanosti dostávaly z výrobní sféry na vedou- cí místa. Z jeho pracovní kariéry vyplývá, že k výkonu této funkce

1 Srov. MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968. Díl 2, Počátky normalizace. Ústav mezinárodních vztahů – Parta, Praha 1993.*

Obrněnec před budovou pošty na Horním náměstí v Olomouci, srpen 1968

Repro: Olomouc v roce 1968, originál uložen v SOKA Olomouc

s největší pravděpodobností neměl žádnou kvalifikaci a vyšší stupeň vzdělání získal teprve studiem na večerní průmyslové škole strojnické právě v době, kdy působil jako ředitel Komunálních služeb.²

Zdá se ovšem, že byl schopným funkcionářem. Posudek z podzimu 1969, k jeho osobě již částečně kritický, hodnotí tuto etapu jeho činnosti pozitivně: *V této době byl na okrese velmi aktivně činný. Podílel se na socializaci průmyslu a živností a [...] na socializaci vesnice. Jeho politická práce a působení v okrese Šternberk bylo hodnoceno kladně.* Díky tomu v roce 1953 povýšil na Krajský národní výbor (KNV) v Olomouci, čímž se stal

profesionálním státním úředníkem. Na KNV od počátku zastával vedoucí funkci, nejprve ve správě místního hospodářství a poté na plánovacím odboru. Současně působil jako aktivista olomouckého Krajského výboru (KV) KSČ. Výše uvedený posudek dále uvádí, že Macek *má aktivní podíl na budování a rozvoji socialismu v okrese Šternberk i bývalém kraji Olomouc.* Po správní reformě v roce 1960 a zrušení Olomouckého kraje zůstal jako funkcionář na reorganizovaném ONV v Olomouci. Zpočátku byl předsedou průmyslové komise, poté tajemníkem ONV a v roce 1963 byl zvolen jeho předsedou. Od té doby byl také členem pléna a předsednictva (P)

OV KSČ. V roce 1967 obdržel státní vyznamenání Za zásluhy o výstavbu.

Připomeňme na tomto místě význam ONV a pozice jeho předsedy. Národní výbory v sobě kombinovaly orgán státní správy a zastupitelský sbor; ONV plnil obě role pro celé území okresu, kde organizoval hospodářské, kulturní, sociální, školské, zdravotnické a další záležitosti. Řídící funkci vykonával OV KSČ vzhledem k ústavně zakotvené vedoucí úloze komunistické strany. Vedle toho byl s ONV do značné míry personálně propojen; Bohumil Macek byl jako předseda ONV zároveň členem předsednictva OV KSČ. Oba uvedené prvky (vedoucí úloha KSČ i personální propojení stranických a státních orgánů) zajišťovaly, že ONV byl účinným nástrojem uplatňování stranicko-státní moci na úrovni okresu. Vzhledem k vedoucí úloze KSČ se prakticky stíralo rozdělení moci na výkonnou, zákonodárnou a soudní. Předseda ONV stál v čele tohoto orgánu, a ve stranicko-státní hierarchii měl tedy významnou pozici a odtud i plynoucí veřejnou autoritu.³ Současně to znamenalo, že pokud došlo v okrese k mimořádné situaci, měl předseda ONV velkou zodpovědnost při řešení jejích důsledků, jak uvidíme ve výkladu ke vstupu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 do ČSSR a k následujícímu vývoji.

Z citovaného stranického posudku Macek vycházel jako úspěšný místní a regionální funkcionář, k čemuž měl dobré předpoklady díky svému dělnickému původu, kvalifikaci i předchozímu působení, dále zkušenostem s totálním nasazením i vězněním v období nacismu a také proto, že se mu vyhnuly čistky na počátku 50. let. Jako tzv. dělnický kádr se ze zaměstnání ve výrobní sféře postupně dostal až na krajskou úroveň státní správy (před správní reformou v roce 1960).

2 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Olomouc, f. KSČ - Okresní výbor Olomouc, k. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, 18. 12. 1969; tamtéž, k. 127, Zápis 4. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 29. 1. 1970.

3 KOCOUREK, Ludomír: *Správa v českých zemích a v Československu v letech 1848–2005. Historický přehled.* Vysoká škola finanční a správní, Praha 2007, s. 87–89; SCHELLE, Karel: *Dějiny veřejné správy.* Wolters Kluwer, Praha 2016, s. 445–448.

Také ve středním stupni stranické hierarchie získal významné postavení. Podle citovaného posudku platil *vždy za obětavého pracovníka a funkcionáře*.⁴ Na konci 60. let byl tedy zkušeným představitelem státně socialistického režimu na úrovni okresu a pravděpodobně také zaměstnancem loajálním vůči nadřízeným orgánům strany a státu. Tento postoj lze u něj vnímat i v období po lednu 1968.

Na základě několika dochovaných projevů a článků z jara 1968 působí spíše jako konzervativní funkcionář, i když stalinistické smýšlení mu bylo vzdálené. Na městské konferenci KSČ ve Šternberku v březnu 1968 kritizoval působení sdělovacích prostředků, jmenovitě například vystoupení literárního vědce a germanisty Eduarda Goldstücker (1913–2000).⁵ Sdělovací prostředky již tehdy začaly podporovat obrodný proces, a to v širším a hlubším rozsahu, než byli mnozí straníci ochotni připustit. Bohumil Macek k tomu prohlásil: *V posledních dnech, a já myslím docela právem, jsou poctiví komunisté rozhořčeni. [...] právem očekáváme, že to bude [...] Ú[střední]V[ybor] [KSČ], který nás bude informovat, a ne jednotlivci se svými subjektivními názory*.⁶ Na druhou stranu v článku pro list ONV v Olomouci *Stráž lidu* z 26. března, ve kterém se pokusil o reflexi stávající situace, kritizoval přílišné administrativní zásahy. Odmítl například to, že se ONV má vyjadřovat, zda souhlasí se studiem určité osoby na vysoké škole: *To je věc příslušné fakulty, podle platných přijímacích podmínek, aby rozhodla*. Kritizoval dále administrativní zásahy ONV

do umísťování absolventů škol do zaměstnání: *Mám za to, že toto je svobodné právo občana a ne „ouřadu“*. Odmítl také rozdělování osob na „pokrokové“ a „konzervativní“ a přitom poukázal na objevující se *hlasy, že jsme* (tj. vedení olomouckého okresu – pozn. autora) *konzervativní*, k nimž prohlásil, že *vždy pracoval pro rozvoj našeho okresu, jako komunist a – s cílem vlastního ideálu, ideálu [...] ničím nezkorumpovaného člena strany*.⁷

Ohrazoval se rovněž proti činnosti Společnosti pro Moravu a Slezsko, která chtěla dosáhnout rovnoprávného postavení Moravy a Slezska v rámci připravované československé federace. Na přelomu května a června se mezi ním a společností rozhořel spor, v němž se vzájemně označovali za zrádce. Macek následně v dopise předsedovi vlády Oldřichu Černíkovi společnost obvinil z nezákonné činnosti. Vyhraněný postoj měl zvláště vůči Dušanu Slávikovi, jednomu z jejich čelných funkcionářů, kterého osočil z nepřátelských úmyslů a jako „argument“ přitom uvedl, že Slávikův otec Juraj je *předsedou Rady svobodného Československa v USA, který ve spojení se zpravodajskou službou asi neusiloval o svobodný život Moraváků* (sic), *spíše o porobení tohoto národa*. Osobní připomíná „senzační odhalení“ údajného napojení různých osob na nepřátelské kruhy, která byla typická spíše pro období stranické čistky v roce 1970...⁸ Koncem června 1968 napsal Bohumil Macek osobní dopis profesorovi Václavu Vejvodskému (1896–1977),⁹ v němž kritizuje jeho podpis pod manifestem *2000 slov*. Prohlásil v něm: [...]

jsm plně za obrodný proces, proces demokratizace. Velmi ostře odsuzuji dogmatismus a bezpráví v minulosti. [...] mně jde o čestný, upřímný boj za lepší, skutečně spravedlivý řád, řád socialistický, ovšem svobodný, hodný člověka.

Nelze jednoznačně říci, zda posledně citovaná slova vyjadřovala jeho skutečný postoj, nebo se zde přizpůsobil formulacím užívaným v té době vedoucími představiteli strany a státu. Je možné, že určité politické a společenské změny podporoval, ale zároveň se obával, že KSČ, potažmo socialistický stát, ztratí nad vývojem kontrolu (což se podle jeho zpětného hodnocení situace právě na počátku léta 1968 dělo). Zdá se, že se události snažil reflektovat a že se v nich sám přilíši neorientoval, nevěděl, jak má postupovat, a zachovával tedy určitou opatrnost.¹⁰

Je každopádně zřejmé, že jeho působení vadilo radikálnějším stoupencům reformy. Byl napadán jako zastánce bývalého „novotnovského“ vedení. Konkrétním příkladem osouzení byla rezoluce zaměstnanců podniku Moravia Mariánské Údolí, kterou 28. června otiskl krajský deník *Nová svoboda*. V rezoluci byl Bohumil Macek označen za jednoho z funkcionářů, kteří *kritizují soudruha* [ředitel Československé televize Jiřího] *Pelikána, [...] ztěžují činnost místního Klubu 231 apod*. Dále je řečeno, že se *tito funkcionáři zabývají podružnými věcmi, zatímco skutečných problémů, počínaje stavem silnic a konče zásobováním, je na Olomoucku k řešení víc než dost*.¹¹ Macek se v dopise redakci *Nové svobody* proti rezoluci ohradil a její

4 *SOkA Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, 18. 12. 1969.

5 Od roku 1967 předseda Svazu československých spisovatelů, patřil k významným stoupencům reformního procesu. CHURAN, Milan a kol.: *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Libri, Praha 1994, s. 134–135.

6 *SOkA Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 11. 6. 1970.

7 MACEK, Bohumil: Radit lidi podle činů. *Stráž lidu*, 26. 3. 1968, s. 1.

8 *SOkA Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 11. 6. 1970.

9 Známy oftalmolog, který patřil k významným stoupencům reformního procesu. Více o něm viz <http://archiv.zurnal.upol.cz/zprava/clanek/pred-120-lety-se-narodil-vynikajici-oftalmolog-a-prvni-dekan-lekarske-fakulty-univerzity-pal/> (citováno k 29. 4. 2019).

10 *SOkA Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 11. 6. 1970.

11 V Olomouci po lednu jako před lednem? *Nová svoboda*, 28. 6. 1968, s. 3.

Tanky v srpnu 1968 v Olomouci – předpolí mostu přes řeku Moravu na křižovatce ulic Komenského, Husova a Na Letné, v pozadí je vidět věž a chór olomoucké katedrály
Repro: Olomouc v roce 1968, originál uložen v SOkA Olomouc

obsah označil za nepravdivý s tím, že se nepodílel na žádném hodnocení soudu Pelikána jako ředitele televize. [...] Soudruh Pelikán byl hodnocen v našem okrese jako poslanec N[árodního] S[hromáždění]. Bylo to již v minulém roce v přípravě voleb. O svém (odmítavém) postoji ke Klubu bývalých politických vězňů K-231 se však nezmínil, proto toto ohrazení nevyznívá příliš přesvědčivě. Takových „útoků“ bylo podle jeho pozdějšího vyjádření i již citovaného posudku z podzimu 1969 více.¹² Dodejme na vysvětlenou, že Jiří

Pelikán (1923–1999) na pozici generálního ředitele Československé televize patřil k výrazným stoupcům reformního procesu.¹³ Pozoruhodným svědectvím je v této souvislosti dopis Miroslava Čapky adresovaný KV KSČ v polovině srpna 1968, v němž tento funkcionář rezignoval na post vedoucího tajemníka OV KSČ i člena pléna. Čapka uvádí, že mu v polovině července komunisté z Univerzity Palackého v Olomouci (která podporovala reformní proces) sdělili jména straníků, kteří by měli z OV

KSČ odejít. Mezi nimi se vyskytuje i jméno Bohumila Macka.¹⁴

Srpen 1968 a následující období

Dne 21. srpna vstoupila do Československa vojska Varšavské smlouvy a téhož dne byl okupován také okres Olomouc; k obsazení okresního města došlo o den později.¹⁵ ONV v čele s Bohumilem Mackem v mimořádné, velmi složité situaci vojenské intervence zajišťoval organizaci zásobování, chod zdravotnických zařízení, provoz

12 SOkA Olomouc, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, 18. 12. 1969; tamtéž, k. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 11. 6. 1970.

13 Viz <http://www.listy.cz/pelikan.php?text=kdo-by-l-kdo> (citováno k 29. 4. 2019).

14 Zemský archiv Opava, f. Severomoravský KV KSČ Ostrava, k. 236, inv. č. 65, sign. P-949, Zápis 10. schůze předsednictva severomoravského krajského výboru KSČ, 13. 9. 1968.

15 SOkA Olomouc, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 26, Zápis z mimořádné schůze pléna OV KSČ v Olomouci, 23. 8. 1968.

hromadné dopravy a energetických sítí, veřejný pořádek a průběh žní.¹⁶ Macek se od počátku podílel také na jednání s velením cizích vojsk. Byl mimo jiné přítomen na olomoucké radnici 23. srpna v ranních hodinách, kdy první velitel pro olomoucký okres, plukovník Kuprijenko, nechal ve městě vyhlásit výjimečný stav. Macek byl přítom krátce (na dvě až tři hodiny) na radnici zadržen spolu s tajemníkem OV KSČ Zdeňkem Mičkou, jehož Sověti pod hrozbou samopalů přinutili přečíst do městského rozhlasu Kuprijenkův rozkaz.¹⁷

Okresní administrativa (i administrativa města Olomouce) musela i v následujících dnech průběžně dojednat modus vivendi s velením vojsk, respektive s velením sovětské armády, které mělo vedoucí postavení. Zástupci okresu a města pochopi-

telně chtěli dosáhnout stažení vojsk a vojenských vozidel z obydlených oblastí a uvolnění obsazených objektů. Sovětské velení požadovalo dodržování pořádku, odstranění nápisů, jež považovalo za protisovětské, a zamezení provokacím.¹⁸ Macek se těchto jednání také účastnil; ačkoliv nesouhlasil se vstupem cizích vojsk, musel vyjednávat s jejich veliteli. Díky tomu byl o situaci ve městě a v okrese dobře informován; zřejmě lépe než jiní místní představitelé. Do jeho strážlivého a věcného hodnocení však pronikaly emoce svědčící o vypětí, které v té době prožíval. Na počátku září popsal těžkosti provázející vyjednávání o stažení vojsk z olomouckých ulic v rozhovoru pro *Stráž lidu*: [...] *my nejsme svými pány ve své zemi, [...] podmínky jsou nám prakticky ukládány, respektive dikto-*

*vány. A pouze při jejich splnění dochází z druhé strany k uvolňování objektů, případně města. V souvislosti s tím vyzval ke klidu a pořádku v duchu moskevských dohod.*¹⁹

Na plénu OV KSČ 1. října hodnotil první dva velitele okupačních armád v okrese. Výše zmíněného plukovníka Kuprijenka označil za „politruka“ a prohlásil, že kdyby ještě někdy měl být sovětský velitel takový, *no tak, zaplat' pánbů, jdu raději od toho*. K jeho nástupci, podplukovníku Sokolenkovi, naopak řekl, že se s ním *velmi seriózně jedná. [I když] ten ne že by [ne]šel dogmaticky na některé věci...* Vyjádřil se také ke generálu Fedotu Filipoviči Krivdovi, který se měl stát novým velitelem: [...] *podle hlášek se jedná o velmi seriózní osobu, takže nemusíme mít takové obavy*. Na schůzi se rovněž projednávalo poškození památníků vojáků sovětské armády, kteří padli ve druhé světové válce. V Olomouci k tomu ve druhé polovině září došlo ve dvou případech, konkrétně v Havlíčkově ulici na okraji Čechových sadů a v městské části Černovír. Podplukovník Sokolenko proti tomu podal protest. Bohumil Macek plénum upozornil: *Je třeba vidět, že u sovětských představitelů prakticky existuje velký kult, pokud se týká těm padlým hrdinům, vojákům (sic). To je třeba vidět, že to je jedno (sic) z největších prohřešků, které (sic) oni potom dávají na konto té kontrarevoluce u nás.*²⁰

Na tomtéž plénu otevřeně popisoval náročnost vyjednávání se sovětským velením, které tvrdošijně opakovalo, že v Československu je kontrarevoluce.²¹ Hovořil o případu,

Sovětský tank blokující vjezd do ulice Pekařní v Olomouci, srpen 1968

Repro: Olomouc v roce 1968, originál uložen v SOKA Olomouc

16 Stanovisko plenárního zasedání ONV. *Stráž lidu*, 30. 8. 1968, s. 3.

17 ČERMÁK, Miloslav: Sedm olomouckých srpnových dnů roku 1968. In: ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Olomouc v roce 1968*. Memoria, Olomouc 2015, s. 38–40.

18 SOKA Olomouc, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 26, Zápis z 19. schůze pléna OV KSČ, 19. 9. 1968.

19 SÝKOROVÁ, R.: Podmínky pro „normalizaci“. *Stráž lidu*, 6. 9. 1968, s. 1.

20 SOKA Olomouc, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 26, Zápis z 22. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, 1. 10. 1968.

21 ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: Olomouc po srpnové okupaci 1968. In: ČERMÁK, Miloslav (ed.): *Olomouc v roce 1968*, s. 127–128.

kdy sovětští vojáci obsadili tiskárnu v Přerově, protože podle názoru velitelství se tam tiskly materiály s protisovětským obsahem. Uvedl: *3 hodiny já tam sedím, ještě se s. Sukem, vedoucím školského odboru, kde jednáme, aby nám ty vojáky stáhnul, a vysvětluji jim naše zákony, kdo za to odpovídá, ovšem oni je skutečně neznají a nechťejí respektovat.* Nakonec bylo vyjednávání úspěšné, tiskárna byla uvolněna, *ovšem s tím, že [...] jestli ještě jeden takový článek nebo karikatura se objeví, [...] že tiskárnu obsadí a ten stroj již nikdy tisknout nebude.* Jiným případem byla neochota číšníka prodat sovětskému vojákovu pivo. Macek posléze strávil čtyři hodiny na sovětském velitelství, kde jen měli v rukách, s tím, *že si myslí, že ten příkaz [neprodat pivo] vydáváme my.* Jeho další slova prozrazují rozhořčení: *[...] já nejsem ochoten za takovéhle hlouposti tam pořád sedět, [...] ať si to jde podruhé projednat ten číšník nebo ten vedoucí restaurace, [...] poněvadž já toho sezení už mám dost, pomalu jako bych seděl v kriminále kolikrát, že?*²²

V polovině října byla v Praze podepsána smlouva o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu a v Olomouci byla umístěna posádka. Pro zástupce okresu a města to prakticky znamenalo pokračovat ve vyjednávání se sovětskými veliteli o záležitostech posádky v dlouhodobé perspektivě. Předsednictvo OV KSČ 24. října schválilo složení okresní komise pro jednání se sovětským velením. Bohumil Macek se stal jejím členem; dále v ní působili vedoucí tajemník OV KSČ František Kneip, Mackův náměstek Zdeněk Dobeš, předseda městského národního výboru Olomouc František Řeháček a jeho

náměstek Karel Vissek, tajemník OV KSČ pro ideologii Emil Gímeš, náčelník okresního oddělení VB Oldřich Zácha a zástupce olomoucké posádky ČSLA, generál Kričfaluši.²³

Na plénu OV KSČ 7. ledna 1969 upozornil Bohumil Macek na situaci v Krnově, kde byla rovněž umístěna sovětská posádka. Její velitel na schůzi s představiteli města a závodů prohlásil, že se údajně chystají stávkou zaměstnanců; kdyby k nim došlo, zasáhl by proti nim vojensky. Macek k tomu řekl: *Je mi to dostatečným varováním pro to, abychom poučili naše lidi, když tady ta vojska jsou, aby k stávkám nedošlo, poněvadž o ten zásah nestojíme. A nedovedu si představit katastrofu, která by nastala vyjetím obrněných vozů do závodů.* Dodal, že to ovšem znamená, že se sovětská vojska vměšují do vnitřních záležitostí měst a okresů, navzdory oficiálním ujištěním, že tomu tak není. Jeho slova také ukazují pochopitelný strach z vojenského zásahu. Na tomto plénu dále popsal, jak musel navštěvovat stranické schůze v okrese a vysvětlovat vládní dohodu o zásobování sovětských vojsk (byla uzavřena 16. října 1968), *poněvadž nikdo z centra neměl tolik odvahy, aby se k této dohodě přiznal a i vysvětlil, aby to dal do tisku, to by nám pomohl, prakticky situaci dole konsolidovat.* Tuto skutečnost ostře vytkl vedoucím místům (na plénu byl přítomen zástupce ÚV KSČ Miloš Jakeš). Nedostatečnou starost vlády v tomto směru potvrdil také vedoucí tajemník OV KSČ Kneip: *[...] nám tady vláda nacpala sovětských vojsk myslím nejvíc v republice, ale ani o košili nám fondy nezvýšili. Tak jak to sem dali, tak se o to přestali starat.*²⁴

V několika případech se Macek vyjádřil k situaci také pro veřejnost,

prostřednictvím *Stráže lidu*. (Rozhovor ze začátku září 1968 viz výše.) V prosinci vysvětlil otázku zásobování sovětských vojsk již usazených v Olomouci. Cílem jeho vystoupení byla zřejmě snaha čelit šířícím se fámám. Zdá se však, že předseda ONV v tisku uvedl nepravdivou informaci: *Celostátně letos sovětským vojskům dodáme asi [...] patnáct tun masa a drůbeže [...]*²⁵ Na plénu OV KSČ 28. listopadu přítom uvedl, že jen v okrese Olomouc bude za měsíc (není zřejmé, zda za listopad, či za prosinec) dodáno 28 tun.²⁶ Tento údaj však byl v dané situaci patrně nezveřejnitelný; Macek se buď sám rozhodl sdělit menší objem, nebo k tomu dostal pokyn nadřízených míst. Také jeho další vyjádření v tisku v únoru 1969 k zamýšlené výstavbě bytů pro rodiny sovětských důstojníků ve městě bylo zřejmě reakcí na fámy. Mělo se jednat o tři asi dvanáctipodlažní panelové domy s celkovou kapacitou kolem 300 bytů. V odpovědi na dotaz redakce *Stráže lidu* Macek podotkl, že *požadavek sovětského velitelství je v souladu se smlouvou o dočasném pobytu vojsk Varšavské smlouvy na našem území.*²⁷ Výstavba však zatím zahájena nebyla; o tři týdny později týž list přinesl stručnou informaci, že výstavba není obsažena v žádné dohodě mezi Československem a SSSR.²⁸

Z dosavadního výkladu vyplývá, že Bohumil Macek se snažil složitou situaci v Olomouci a v okrese řešit a že to pro něj znamenalo značnou zátěž pracovní i emocionální. Jeho pozice pod tlakem z různých stran – veřejnosti, členů strany, Sovětů – byla nezáviděníhodná. Nelze se nicméně ubránit dojmu, že se sovětským velením fakticky kolaboroval, ač ne

22 *SOkA Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 26, Zápis z 22. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, 1. 10. 1968.

23 Tamtéž, k. 123, Zápis z 39. schůze POV KSČ v Olomouci, 24. 10. 1968.

24 Tamtéž, k. 27, Zápis z 1. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, 7. 1. 1969.

25 SÝKOROVÁ, R.: Jak je to se zásobováním sovětských vojsk? *Stráž lidu*, 7. 12. 1968, s. 1.

26 *SOkA Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 26, Zápis z 24. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, 28. 11. 1968.

27 Domy pro rodiny příslušníků sovětských vojsk. *Stráž lidu*, 4. 2. 1969, s. 1.

28 Byty nejsou v dohodě. *Stráž lidu*, 25. 2. 1969, s. 1.

29 Srov. ČERMÁK, Miloslav – GÍMEŠ, Emil: *Olomouc po srpnové okupaci 1968*, s. 126–129 a 134.

z přesvědčení (jako někteří funkcionáři aparátu OV KSČ a příslušníci SNB a Lidových milicí).²⁹ Jeho požadavkům pravděpodobně vycházel do značné míry vstříc, což posléze ocenil stranický posudek na jeho činnost na podzim 1969. I on sám se na to odvolával, když na plénu OV KSČ v prosinci 1969 obhajoval své působení po srpnu 1968: [Já] jsem neviděl nepřítele v těch, kteří sem přišli, v těch lidech, naopak já jsem tyto otázky vysvětloval a snažil jsem se ve vzájemné spolupráci všechny úkoly, které byly oboustranně nutné, v Olomouci řešit. Myslím, že o tom nejlepší svědectví může podat samotné velení sovětských vojsk v Olomouci.³⁰ V tomtéž duchu napsal počátkem června 1970 dopis předsednictvu OV KSČ, kde se dovolával jmenovitě svědectví dvou sovětských velitelů, s. generála Krivdy a plukovníka Dubravvy, se kterými jsem dlouho pracoval.³¹ Domníval se snad, že pokud budou jejich požadavky řádně plněny, povede to k odchodu sovětských vojsk z československého území? Nechme tuto otázku zazní, ačkoliv o odpovědi můžeme pouze spekulovat. Faktem je, že se vstupem vojsk sice nesouhlasil, ale zároveň kladl velký důraz na plnění moskevského protokolu. Považoval to za jedinou možnou politickou linii v „realitě“ sovětské okupace Československa. I tady se projevila loajalita vůči vedení KSČ, které plnění moskevského protokolu prosazovalo. Macek k němu sice nebyl zcela nekritický (jak dokládá výtka na adresu vedení vyslovená na plénu OV KSČ 7. ledna 1969), ale rozhodně svou loajalitu neporušil. Celkově je třeba říci, že jeho činnost při řešení záležitostí týkajících se sovětského velení prospívala spíše velení než občanům okresu. Stěží si však lze představit, že by měl – jako

Manifestace olomouckých občanů proti okupaci před budovou radnice na Horním náměstí
Repro: Olomouc v roce 1968, originál uložen v SOkA Olomouc

představitel okresu, kde byla okupační vojska přítomná – jinou možnost.

Vynucená rezignace a pád mezi „pravicové oportunisty“

V červnu 1969 došlo v olomouckém okrese k zahájení personálních změn, souvisejících s obratem k „ostré etapě“ tzv. normalizace, která na ústřední úrovni začala nástupem Gustáva Husáka do čela KSČ.³² Na plénu OV KSČ 19. června bylo předneseno obsáhlé „Politické hodnocení orgánů okresního výboru“, jeho členů a kandidátů, které se již neslo ve výrazně protireformním duchu. Napadalo reformní funkcionáře i celé stranické organizace, a dokonce činnost samotného předsednictva OV, v němž někteří výrazní reformisté působili. Zřejmým cílem bylo diskreditovat reformní proces a jeho

nejvýraznější představitele v okrese. Hodnocení se stalo základem pro personální změny v předsednictvu, plénu a aparátu OV.³³

Bohumila Macka se změny prozatím nedotkly, i po červnovém plénu zůstal ve funkci předsedy ONV. Ale již na podzim 1969 se na jeho adresu ozývaly kritické připomínky a výhrady. Na plénu OV KSČ 18. prosince to uvedl tajemník severomoravského KV Vladimír Michný, který se schůze účastnil, a vyplývá to i z vystoupení Mackova náměstka Zdeňka Dobeše. I v již citovaném posudku se konstatuje, že s. Macek [...] zakolísal [...] a v některých dílčích otázkách se ztotožnil s pravicově oportunistickými názory a při pohovorech a jednáních k jeho hodnocení nevystoupil s jednoznačnou sebekritikou. Pravděpodobně se od něj očekávalo, že se jasně zřekne svého postoje ke vstupu vojsk.

30 SOkA Olomouc, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, 18. 12. 1969.

31 Tamtéž, k. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 11. 6. 1970.

32 Srov. FELCMAN, Ondřej: Počátky ostré etapy normalizace. In: MENCL, Vojtěch a kol.: Československo roku 1968. Díl 2, Počátky normalizace, s. 51–82.

33 SOkA Olomouc, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 27, Zápis 6. schůze pléna OV KSČ a OKRK (Okresní kontrolní a revizní komise – pozn. autora) v Olomouci, 19. 6. 1969.

Závěr hodnocení nicméně zněl, aby zůstal v pozici předsedy ONV. On sám se však rozhodl na funkci rezignovat. Je pravděpodobné, že se stal předmětem pomluv a fám, které napadaly i okresní orgány, v nichž působil; na prosincovém plénu to naznačili Dobeš a další členka OV KSČ. Patrně už dále nechtěl snášet pokračující tlak, což po zkušenostech od ledna 1968 nepřekvapí. Ve vystoupení na prosincovém plénu OV KSČ se přiznal ke svým chybám, zvláště těm ze srpna 1968, a dále uvedl: *Nechci [...], aby má osoba byla příčinou napadání orgánu. Nebo různých dohadů a podobně. Já jsem přesvědčen o tom, že tím, když sám odstoupím z funkce předsedy ONV, že ve stávající situaci pomohu řešit velmi složité problémy naší okresní organizace, stejně tak i našeho ONV.*³⁴ V lednu 1970 byl z funkce oficiálně uvolněn na plénu ONV, které zároveň zvolilo předsedou Bořivoje Vepřeka, dosavadního tajemníka.³⁵ Macek byl také uvolněn z předsednictva OV KSČ, zatím však zůstal členem pléna; nastoupil na místo ředitele šternberského závodu podniku Moravia.³⁶

Během velké čistky v KSČ v roce 1970, tzv. výměny stranických legitimací, Bohumil Macek zpočátku pohovorem prošel – v první, „měkké“ fázi zhruba do počátku května, kdy z 6100 pohovorů uskutečněných v okrese bylo ukončeno členství 154 straníkům, z toho bylo deset vyloučeno, ostatním bylo členství zrušeno.³⁷ Zrušení členství představovalo „mírnější“ formu postihu a v čistce

v roce 1970 se uplatňovalo například proti straníkům, jejichž aktivita byla hodnocena jako nedostatečná (dlouhodobě se neúčastnili schůzí, neplatili členské příspěvky apod.). Vyloučení postihovalo výrazné stoupence reformního procesu a odpůrce srpnové okupace, hodnocené již jako „bratrská internacionální pomoc“. Vyloučení znamenalo výrazný existenční postih (nemožnost pracovat v oboru podle své kvalifikace, ve státních službách, školství, sdělovacích prostředcích, kultuře a společenských vědách), dopadající i na rodinu vyloučeného, zatímco se zrušením členství nebyl takový postih nutně spojen. Na ty, jimž bylo členství „pouze“ zrušeno, se také pohlíželo jako na menší provinilce než na vyloučené.³⁸

Na zasedání předsednictva OV KSČ 13. května 1970 bylo rozhodnuto opakovat pohovor na základě dalších připomínek k Mackově osobě. V té době právě začínala „ostrá“ fáze čistky, jejímž výsledkem v okrese byly desítky vyloučení ze strany, stovky zrušených členství a rušení základních organizací strany. Tehdy se Bohumil Macek hájil obsáhlým dopisem, jehož součástí byly opisy jeho projevů z jara 1968. Měly dokázat, že se v té době snažil hájit politiku KSČ a vystupovat proti tzv. extrémům (viz výše). Pohovor proběhl někdy počátkem června 1970 a předsednictvo OV KSČ mělo vydání nové stranické legitimace projednat 11. června. Záležitost však byla stažena z pořadu schůze a odložena na schůzi o týden později;

Macek byl k jednání přizván. Podle zápisu se zapojil do diskuse, takže se pravděpodobně hájil. Předsednictvo následně v hlasování rozhodlo (devíti hlasy proti třem) mu novou legitimaci nevydat a zrušit jeho členství v KSČ.³⁹ Rozhodnutí ještě muselo potvrdit plénum OV. Na zasedání 1. července vystoupil František Kneip a předložil stanovisko předsednictva. Vyjádřil se přitom k Mackovu dopisu, v němž mělo být *velmi málo sebekritického posouzení, soudruh Macek zde více rozebírá vnější okolnosti, ke kterým docházelo zejména v tom roce 1968 a 1969*. Plénum následně potvrdilo stanovisko předsednictva: Mackovo členství v KSČ bylo zrušeno a současně s tím pochopitelně zaniklo i jeho členství v plénu OV.⁴⁰

Případ tím ovšem ještě nebyl uzavřen. Na konci září, když plénum OV KSČ řešilo rezignaci vedoucího tajemníka Kneipa, upozornil vedoucí tajemník severomoravského KV KSČ Miroslav Mamula, který se pléna účastnil, na další připomínky k Bohumilu Mackovi.⁴¹ Předsednictvo KV posléze zaslalo dopis předsednictvu OV, v němž doporučilo změnit rozhodnutí o zrušení členství na vyloučení ze strany. Předsednictvo OV hlasováním doporučení schválilo (jedenáct hlasů pro, jeden se zdržel) a Macek byl ze strany vyloučen.⁴² Jeho pád byl později dokonán zapsáním na seznam tzv. exponentů pravice, který sestavil severomoravský KV KSČ v letech 1971–1973.⁴³ Tyto seznamy vznikly v celém Československu na

34 Tamtéž, k. 28, Zápis 11. schůze pléna OV KSČ, 18. 12. 1969.

35 ŠVARC, L.: Změny ve vedení ONV. *Stráž lidu*, 29. 1. 1970, s. 1–2.

36 *SOka Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 29, Zápis 1. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, 26. 1. 1970; tamtéž, k. 127, Zápis 4. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 29. 1. 1970.

37 Tamtéž, k. 129, Zápis 20. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 29. 4. 1970.

38 Srov. BELDA, Josef: Konečná fáze likvidace obrodného procesu. In: MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968. Díl 2, Počátky normalizace*, s. 95 a 99.

39 *SOka Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 130, Zápis 21. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 13. 5. 1970; tamtéž, k. 130, Zápis 26. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 11. 6. 1970; tamtéž, k. 131, Zápis 27. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 18. 6. 1970.

40 *SOka Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 29, Zápis 6. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, 1. 7. 1970.

41 Tamtéž, Zápis 8. schůze pléna OV KSČ v Olomouci, 29. 9. 1970.

42 *SOka Olomouc*, f. KSČ – Okresní výbor Olomouc, k. 132, Zápis ze 42. schůze předsednictva OV KSČ v Olomouci, 15. 10. 1970.

43 Viz http://www.totalita.cz/seznamy/exp_prav_smernice_seznam_o8.pdf (citováno k 29. 4. 2019).

základě rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ ze 4. ledna 1971 za účelem vytvoření *jednotné ústřední evidence „exponentů pravice“*, která měla zajistit *získání přehledu o všech výrazných představitelích* reformního procesu v roce 1968. K evidenci bylo navrženo deset a půl tisíce osob, z nichž 6 335 do ní bylo skutečně zařazeno. Seznamy však ústřední vedení KSČ nakonec neschválilo; přesto bylo tímto způsobem jasně vymezeno, koho normalizační režim považuje za nepřátele. Tyto osoby se ocitly v krajně společensky nevýhodném postavení, které dopadlo také na jejich rodiny a blízké příbuzné.⁴⁴

Závěr

Dlouholetý loajální člen KSČ Bohumil Macek se po velké čistce v roce 1970 ocitl mimo stranu. Posléze byl zařazen na „černou listinu“ těch, v nichž tzv. normalizační režim viděl nepřátele pro jejich angažovanost v reformním procesu. Je zřejmé, že Macek nebyl ani reformistou, ani nepřitelem normalizačního režimu. Naopak jej radikálnější reformisté napadali jako konzervativního stoupence „novotnovského“ vedení. Po 21. srpnu 1968 se – bez ohledu na svůj nesouhlas s okupací – snažil řešit požadavky sovětského velení. Zdůvodňoval to nutností plnit moskevský protokol, jak požadovalo vedení KSČ. Stále tedy vystupoval jako loajální funkcionář strany; v jedné věci však, zdá se, posléze nenaplnil očekávání. Nezřekl se nesouhlasu se vstupem vojsk, nebo to aspoň neudělal dost jednoznačně, a nezaujal dostatečně sebekritický postoj. Pro určitou část členů KSČ se tím stal nepřijatelným nejen na pozici předsedy ONV a člena předsednictva OV, ale i řadového straníka. Tato skupina možná nebyla příliš početná, ale zato dostatečně aktivní a výrazná. Srpnová okupace pro ně znamenala „záchranu socialis-

Protestní průvod proti sovětské okupaci na Horním náměstí v Olomouci

Repro: Olomouc v roce 1968, originál uložen v SOkA Olomouc

mu“ a pro některé z nich i vlastního postavení, ohroženého reformním procesem na jaře 1968. (Ironií přitom je, že kdyby pokračoval, možná by související personální změny časem postihly i samotného Macka!) Nástup Gustáva Husáka do vedení KSČ byl začátkem jejich „vítězného tažení“ proti stoupenům reformy, které chtěli zbavit veškerého vlivu. V tomto smyslu vyvíjeli nátlak i na „umírněnější“ funkcionáře a přispěli k tomu, že čistka v roce 1970 zasáhla nakonec nejen nejvýraznější reformisty. Zdá se, že tento tlak působil i v Mackově případě.

Bohumil Macek, předseda ONV Olomouc v letech 1963–1969, není historicky významnou osobností ani na regionální úrovni a asi by se jí nestal, nebýt srpnových událostí roku 1968, které ovlivnily jeho osud. Přesto má smysl se jím zabývat. Na jeho životě se ukazuje obecnější rys dějin socialistického Československa, totiž ironická nelítostnost čistky

v roce 1970 a jejích dopadů. Zatímco během reformního procesu byl dlouholetý loajální funkcionář KSČ napaďán jako člověk příliš konzervativní a nedostatečně angažovaný, čistkou neprošel z důvodu svého údajně příliš reformního postoje. Současně se ukazuje, jak velký význam měl pro výsledek pohovoru u konkrétního funkcionáře jeho postoj k invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Viděli jsme, že Macek se svého nesouhlasu s vojenskou intervencí nezřekl dostatečně včas.⁴⁵

Osud Bohumila Macka nemusel být ojedinelý, což by se ukázalo srovnáním jeho politické kariéry s kariérou dalších okresních funkcionářů, ať už stranického, nebo státního aparátu (v tomto směru je možné rozvíjet další výzkum). Během krátké doby (přibližně dvou let) ztratili své místo v systému, který aktivně pomáhali utvářet („budování socialismu“), a skončili v nuceném politickém a společenském ústraní. pd

44 Viz http://www.totalita.cz/vysvetlivky/exp_prav_smernice.php (citováno k 29. 4. 2019).

45 Srov. BELDA, Josef: *Konečná fáze likvidace obrodného procesu*, s. 96.